

ЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 2(29), с.163–167

Аналіз статистичних даних щодо корупційних правопорушень дає можливість запропонувати заходи для зменшення рівня корупції в Україні.

Загальновідомим та, здається, неспростовним є той факт, що за останні кілька років наша держава недалеко просунулася на шляху до мети остаточного подолання корупції, а за деякими показниками спустилася нижче попереднього рівня.

Автори дослідження “Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціональних досліджень: 2007–2009” показали, які саме проблеми із запропонованого списку респондентами оцінені як вкрай серйозні у 2007 і у 2009 рр. (табл. 1 і 2).

Згідно з Індексом сприйняття корупції міжнародної організації *Transparency International* Україна у 2008 р. посіла 134 місце (із 180) з індексом 2,5 (максимальний індекс, який відповідає повній відсутності корупції – 10, індекс нижче 3 вважається небезпечним), у 2007 р. – 118 місце (із 179) з індексом 2,7, у 2006 р. – 99 місце (із 163) з індексом 2,8, у 2005 р. – 107 місце (із 158) з індексом 2,6. У попередні роки індекс корумпованості був ще нижчим.

Таблиця 1

Серйозність проблем у 2007 р.

1. Низький рівень життя населення	94,5 %
2. Злочинність	92,8 %
3. Висока вартість і низька якість охорони здоров'я	91,5 %
4. Корупція в органах влади	90,4 %
5. Наркоманія / Незаконний обіг наркотиків	89,1 %
6. Висока вартість і низька якість житлово-комунальних та інших державних послуг	87,9 %
7. Безконтрольність дій влади	84,4 %
8. Безробіття	83,4 %
9. Надмірна бюрократія	81,2 %
10. Несправедливість у системі правосуддя	79,2 %
11. Нестача житла	77,9 %
12. Обмежений доступ до безкоштовної вищої освіти	73,6 %

Серед цих проблем корупція, як два роки тому, так і зараз, посідає четверте місце і хвилює понад 90 % респондентів. Причому кількість людей, які висловились у цьому сенсі, дещо збільшилась [1].

Пояснення цього становища доволі просте як на науковому рівні, так і на побутовому, воно зводиться до одного: рівень боротьби з корупцією у державі катастрофічно низький.

Загальнонаціональні опитування громадської думки “Стан корупції в Україні”, які були проведені Київським міжнародним Інститутом соціології у 2007–2008 рр., показали, що тільки 10–16 % опитаних цілком довіряють владі, 52 % розглядають корупцію як звичний спосіб життєдіяльності в Україні, виправданий у більшості ситуацій, 77 % вважають, що з 2004 р. рівень корупції в Україні значно зріс, 67 % українців повідомили, що

впродовж року були втягнуті в корупцію, 64 % – давали хабарі за порушення правил дорожнього руху. І тільки 4 % опитаних виявили готовність подати скарги до правоохоронних органів про корупційні дії службових осіб. Наявність корупції в судах зазначається у відповідях 49 % респондентів, у прокуратурі – 42,9 %, серед нотаріусів – 22,8 %. 14,9 % опитаних вважають за необхідне посилити кримінальну відповідальність за корупційні прояви. Загалом, найбільш корумпованими, на думку громадян, є: Верховна Рада України (54,2 %), уряд (44,9 %), ДАІ (57,5 %), міліція (54,2 %), медичні заклади (54 %), суди (49 %), вищі навчальні заклади (46,3 %), прокуратура (42,9 %), митна і податкова служби (40,3 %). На початку 2008 р. 62,8 % опитаних громадян України були переконані у корумпованості публічних службовців. На думку громадян, одна з перших причин корупції – зловживання службовим становищем серед державних посадовців (17,4 %), які використовують свої службові посади для власної вигоди [2, 15].

Але це дані соціальних опитувань. Офіційна статистика так само не надає оптимізму. Відомості щодо статистики розгляду судами справ про корупційні правопорушення за останні п'ять років, за інформацією, наданою Державною судовою адміністрацією України, наведені у таблиці 3. Якщо проаналізувати ці дані, то слід зауважити відсутність суттєвих коливань динаміки зростання кількості розглянутих справ, та притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення осіб. Спостерігається незначний приріст у 2009 р., порівняно з 2005 р., кількості осіб, яких притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення, передбачені Законом України “Про боротьбу з корупцією” та КУпАП, на 7,6 % та за злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України, на 9,6 %.

Доцільним буде зробити аналіз, заснований на відносній кількості корупційних правопорушень на одну особу населення у 2009 р. За даними [3], станом на 1 січня 2009 р. населення Луганської області становило 2331,8 тис. осіб, Київської області – 1727,8 тис. осіб, Львівської області – 2552,9 тис. осіб, у цілому по Україні – 46143,7 тис. осіб.

Отже, відносна кількість осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення, передбачені Законом України “Про боротьбу з корупцією” та КУпАП і за злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України, відповідно становлять: Луганська область – 0,01 %; 0,002 %; Київська область – 0,009 %, 0,002 %; Львівська область – 0,006 %; 0,00067 %; по Україні – 0,009 %, 0,0014 %. Проведені підрахунки дають підстави зробити висновок, що в Луганській області визначений рівень не набагато більший, ніж у центрі, та на порядок більший, ніж на заході, і більший, ніж у цілому по Україні. Таке співвідношення можна пояснити кількома факторами: по-перше – економічний, який полягає у тому, що в Луганській області, представниці східного регіону України, промисловість, а відповідно, і підприємництво більш розвинені порівняно з центром та заходом України, що підвищує рівень корупції у цій області; по-друге – організаційний фактор, тобто рівень боротьби з корупцією є вищим, ніж в інших областях; по-третє – фактор правосвідомості населення, що являє собою систему ідей, уявлень, емоцій і почуттів, які виражають ставлення індивіда, групи, суспільства до чинного, минулого та бажаного права, а також до діяльності, пов'язаної з правом [4, 463].

Таблиця 2

Серйозність проблем у 2009 р.

1. Низький рівень життя населення	96,0 %
2. Безробіття	94,6 %
3. Висока вартість і низька якість охорони здоров'я	94,0 %
4. Корупція в органах влади	93,5 %
5. Злочинність	92,5 %
6. Безконтрольність дій влади	92,1 %
7. Наркоманія / Незаконний обіг наркотиків	88,3 %
8. Несправедливість у системі правосуддя	87,4 %
9. Висока вартість і низька якість житлово-комунальних та інших державних послуг	86,1 %
10. Надмірна бюрократія	84,8 %
11. Нестача житла	77,8 %
12. Обмежений доступ до безкоштовної вищої освіти	76,3 %

Статистика розгляду судами справ про корупційні правопорушення

		2005 р.		2006 р.		2007 р.		2008 р.		2009 р.	
		Корупційні правопорушення, передбачені Законом України "Про боротьбу з корупцією" та КУпАП	Злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України	Корупційні правопорушення, передбачені Законом України "Про боротьбу з корупцією" та КУпАП	Злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України	Корупційні правопорушення, передбачені Законом України "Про боротьбу з корупцією" та КУпАП	Злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України	Корупційні правопорушення, передбачені Законом України "Про боротьбу з корупцією" та КУпАП	Злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України	Корупційні правопорушення, передбачені Законом України "Про боротьбу з корупцією" та КУпАП	Злочини, передбачені ст. 368; 369; 370 Кримінального кодексу України
Луганська область	Розглянуто справ	262	89	353	46	354	16	364	70	307	61
	Притягнуто до відповідальності осіб	141	44	219	37	260	45	260	59	240	46
Київська область	Розглянуто справ	161	18	139	19	166	13	224	15	178	64
	Притягнуто до відповідальності осіб	102	5	96	17	136	21	194	18	157	35
Львівська область	Розглянуто справ	264	6	252	20	249	12	330	25	230	25
	Притягнуто до відповідальності осіб	138	25	162	25	166	16	246	16	158	17
Разом по Україні	Розглянуто справ	6021	1234	5990	878	6281	445	6578	920	5503	937
	Притягнуто до відповідальності осіб	3858	604	4095	687	4567	696	4735	629	4150	662

Але, вважаємо, такий високий рівень корупції породжує передусім відсутність необхідної та достатньої відповідальності, встановленої законодавством. Переважна більшість науковців та політичних діячів вважають, що репресивні методи ведення боротьби з корупцією, тобто підвищення рівня відповідальності за корупційні правопорушення, є неефективними. Також, останнім часом підхід, пов'язаний з посиленням покарання з метою зменшення рівня кількості правопорушень, вважається антинауковим.

Так, О. Кальман зазначає: "Заклики до боротьби з корупцією вже стали невід'ємним атрибутом політико-правової риторики українських політиків. Упертість, з якою проголошується намагання викоринити корупцію, розбивається об неприступні bastiони суспільних звичок устояних сторіччями практик давання хабарів. Давайте відмовимося від популістсько бездумних закликів подолати корупцію і довіри до вождів, які спроможні це зробити. Давайте визнаємо, що це невід'ємний атрибут саморегуляції нашого су-

пільства, у якому не сформовані стійкі традиції демократичної правової держави. І ніякі заходи кримінальної відповідальності і впровадження смертної кари неспроможні бути ефективним механізмом боротьби з корупцією” [2, 12].

На думку міністра юстиції України Миколи Оніщука, головною причиною такого становища є відсутність політичної волі у вищого владного керівництва держави; тому й боротьба, що велась із корупцією, реально не стала одним із національних пріоритетів у внутрішній політиці. А неефективність нормативно-правових актів, що діють у цій сфері, зумовлена насамперед неправильно обраною ідеологією боротьби, яка реалізувалась винятково репресивними методами. Успішність подолання корупції залежить від того, чи існує система заходів, спрямованих на її запобігання [5].

Дослідження інституту покарання, практика його призначення та реалізації свідчать про те, що жорстокість кари, тривалі терміни ув'язнення, збільшення кількості установ виконання покарань не приносять бажаних результатів у боротьбі зі злочинністю та не досягають тієї мети, до якої прагнуть держава і громадянське суспільство. Особливо це проявляється при призначенні, виконанні та відбуванні такого виду покарання, як позбавлення волі на певний строк. Дослідникам це дає підстави стверджувати про наявність системної кризи зазначеного виду покарання в Україні, яка проявляється не тільки через діяльність системи виконання кримінальних покарань, а й через ставлення до неї суспільства [6, 324].

У XVIII–XIX ст. європейські філософи і юристи Ч. Беккарія, Вольтер, Ж. Бріссо де Варвіль, Л. Лепелетє де Сан-Фаржо, А. Фейєрбах, К. Цехаріс та ін. обґрунтовували принципи раціонального узгодження міри покарання і доводили, що держава не мала права перевищувати цю міру розумності і тиснути на винного усім тягарем своєї машини. Було сформульовано тезис про те, що покарання має слугувати не тільки праву і справедливості загалом, а й самому покараному злочинцеві як правовому суб'єкту. Злочинець є зацікавленим у здійсненні справедливості не менше, ніж його судді. Практика здійснення покарання не може супроводжуватися приниженням особистості злочинця з боку представників державної влади. Один із принципів карної політики, яку обґрунтовували теоретики природно-правової концепції, – “карай, але не принижуй”.

Активізація соціологічних і психологічних досліджень проблем пеналогії у другій половині

XX ст. привела до появи невтішних висновків, суть яких зводиться до такого:

1. Найпоширеніша форма покарання за злочини – тюремне ув'язнення, – не виконує свого призначення, не сприяє виправленню злочинців. Навпаки, ефект у переважній більшості випадків цілком протилежний бажаному: тюрма деморалізує і розбещує тих, хто відбуває у ній покарання.
2. Ймовірність виправлення осуджених не підвищується, якщо проводити стратегію посилення жорстокості заходів покарання.
3. Заходи з розвитку профосвіти, практика психолого-виховного і медичного впливу на засуджених не дають істотного зниження рівня рецидивної злочинності.
4. Трудова діяльність в'язнів, у її сучасних формах, не має і не приносить бажаного виховного і виправного ефекту.

Однак, на наш погляд, ці наукові висновки не слід особливо брати до уваги. Розглядаючи питання боротьби з корупцією в Україні, потрібно виходити з таких міркувань:

- по-перше, особливих репресивних заходів по боротьбі з корупцією в останні роки не спостерігалось. Прогресивна спроба, яка полягала у прийнятті Закону України “Про засади запобігання та протидії корупції” [7] та інших складових так званого антикорупційного пакету чомусь була загальмована за допомогою нетрадиційного прийому: “набрав чинності, але не вступив у дію”. Пізніше, 5 січня 2011 р. цей закон взагалі втратив чинність;
- по-друге, аналіз статистичних даних доводить практично статичну ситуацію, а саме відсутність динаміки зростання кількості осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення, що свідчить про цілковиту відсутність будь-яких змін, які б впливали на процес посилення заходів, спрямованих на підвищення жорстокості покарання. Тому незрозуміло, на яких конкретних прикладах та дослідженнях базуються висновки відносно неефективності репресивних заходів боротьби з корупцією в Україні;
- по-третє, за які репресивні заходи по боротьбі з корупцією можна говорити, коли переважна більшість корупційних правопорушень залишаються декриміналізованими;

- по-четверте, враховуючи лояльність та гуманність не тільки антикорупційного законодавства, а й діючого кримінального закону, можна зробити висновок, що в Україні вже давно забули, що таке репресивний підхід у вирішенні питання зниження рівня злочинності;
- по-п'яте, не слід відкидати такі класичні категорії кримінального права, як спеціальна та загальна превенція.

Отже, незважаючи на загальносвітову теоретичну та практичну доведеність неефективності репресивних заходів, для зменшення рівня злочинних проявів, враховуючи наведене, для зменшення рівня корупційних проявів в Україні, вважаємо за потрібне негайне підвищення рівня покарання за вчинення корупційних правопорушень, криміналізацію (запровадження кримінальної відповідальності) більшості корупційних правопорушень та підвищення санкцій за інші корупційні правопорушення, які залишаються поза межами кримінального закону.

Вважаємо, що в умовах існуючого менталітету такий різкий контраст у відповідальності зробить свій позитивний вклад у процес зменшення рівня корупції, а можливо, й стане підґрунтям для остаточного її подолання.

Досліджено характер корупційних проявів в Україні, проаналізовано статистичні дані щодо кількості осіб, притягнутих до відповідальності за корупційні правопорушення. Запропоновано внести зміни до законодавства, яке регулює питання боротьби з корупцією для досягнення бажаного ефекту зменшення її рівня в державі.

Исследован характер коррупционных проявлений в Украине, проанализированы статистические данные, которые касаются количества лиц, привлеченных к ответственности за коррупционные правонарушения. Предложено внести изменения в законодательство, которое регулирует вопросы борьбы с коррупцией для достижения желаемого эффекта уменьшения ее уровня в государстве.

The character of corruption displayed in Ukraine is investigated, statistical data, which touch the amount of persons, brought to the account for corruption offences, are analysed. It is suggested to make alteration in a legislation which regulates the questions of fight against a corruption for achievement of the desired effect of diminishing of her level in the state.

Література

1. Боротьба з корупцією: сучасний стан і аналіз перед-виборних програм кандидатів: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tema.in.ua/article/5246.html>
2. Кальман О. Сучасний стан та актуальні проблеми протидії корупції в Україні / Держава та регіони. Сер.: Право. – 2009 р. – № 2. – С. 15–20.
3. Список областей України за кількістю населення: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_областей.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підруч. / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
5. Оніщук М. Ми повинні формувати антикорупційну свідомість суспільства // Уряд. кур'єр. – 2008. – № 42.
6. Денисова Т. А. Криза призначення, виконання, відбування покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк та шляхи її подолання // Проблеми пенітенціарної теорії і практики: Щорічний бюлетень. – К.: КЮІ КНУВС, 2005. – С. 324–331.
7. Закон України “Про засади запобігання та протидії корупції” від 11 черв. 2009 р. // ВВР. – 2009. – № 45. – Ст. 691.

Надійшла 8 лютого 2011 р.